

כאילו התקבלתי - מדין התרה או מדין קיום הנדר / כד.

הגמרא (כד): "קונם שאיני נהנה לך אם אי אתה נוטל לבנך כור של חיטין...הרי זה יכול להתיר את נדרו שלא ע"פ חכם, שיכול לומר לו כלום אמרת אלא בשביל כבודי, זהו כבודי".

הנה, נחלקו הראשונים מהו הטעם שאין הנדר חל, האם מטעם התרה דנאמן לומר דאדעתא דהכי לא נדר והוי כנדר טעות, או מטעם דהתקיים התנאי כמו"ש: "זהו כבודי".

הרא"ש (ד"ה 'שלא') נקט כך: "ואי"צ שאלה, אע"פ שכל פתח וחרטה עוקר הנדר מעיקרו ואעפ"כ צריך שאלה לחכם, האי פתחא מוכחת טפ"י. מבואר, דאי"צ שאלת חכם מפני שנאמן לומר דאדעתא דהכי לא נדר ופתח כזה עושה את הנדר לנדר טעות ואי"צ חכם.¹

אולם, **הרמב"ם** (נדרים ה, יד) פסק: "המדיר את חבירו או שנשבע וא"ל שתבוא ותטול לבנך...כלום נתכוונת אלא לכבדני, כבודי שלא אטול וכבר הגיע אלי כבוד שנדרת בשבילי". הרי מבואר בלשונו דנתקיים התנאי, וכאילו מעיקרא בשעת הנדר התנה שכל הנדר יחול רק ע"מ שיתכבד הוא והרי סו"ס נתכבד.

והנה, **בסיפא** אמרינן "שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי", ומדוע ל"א הכא נמי.

והקרא מיישב, דבנידון דידן הרי עסקינן במדיר את חבירו ולא מועיל לומר 'כאילו התקבלתי' שהרי רצון המדיר שיקבל המודר בדווקא. אך בסיפא עסקינן לגבי נפשיה שהוא עצמו תובע את חבירו שיתן לו, וכאן שפיר מצי למימר 'כאילו התקבלתי' ולמחול לו הנתינה.

אולם, **הרשב"א** מבאר באו"א בהבחנה בין שני העניינים בתוכן התנאי: דבנידון דהכא התנאי בנדר הוא כאילו אומר 'קונם אם אין אתה מתכבד על ידי' וכאשר אומר לו המודר 'זהו כבודי' הרי נתקיים התנאי שעניינו כיבודו.

אך בסיפא עסקינן בתנאי של הרווחה וכאילו אמר 'קונם אם אי אתה מרוויח על ידי' וכה"ג פליג ר"מ וס"ל דלא נתקיים התנאי עד שייתן, והטעם הוא דהרי נתררוח עוד לפני שקויים התנאי ולכך ס"ל לר"מ שעד שייתן בפועל.²

וממשיך **בשם התוספות**³ לבאר, דהכא עדיף ומהני לכו"ע לומר 'זהו כבודי', מפני 'שרגילות הוא לומר 'הריני כאילו התקבלתי' מפני שזהו כבודי הלכך הוי התרה חשובה ומשו"ה לא פליג בה ר"מ. אבל בסיפא שרוצה ליתנו לו, בדווקא הוא נודר ואין רגילות לומר 'הריני כאילו התקבלתי' ומשו"ה פליג בה ר"מ. מבואר, דס"ל לתוס' דיסוד העניין הוא מדין התרה, כמו"ש הרא"ש, ולכן הכא לא פליג ר"מ משום

¹ כן דעת **המבי"ט** (ח"א סי' צח) דטעות שהייתה בשעת הנדר, מדאו' אי"צ התרת חכם אלא מדרבנן. ואפשר שכאן אפילו מדרבנן אי"צ חכם מטעם שהוו דברים המוכחים שלא נתכוון לידור אלא ע"מ שזהו כבודו.

² הרשב"א נמאן בחילוק הקרא, דאזיל לטעמיה לקמן (כד. ד"ה 'ואומר לו', בביאורו השני) דהסברא מצד אפוכי מטראתא ל"ל וא"כ ל"ש לחלק בין מדיר למודר דהוי כאילו קיבל ממש.

³ כ"כ **תוס'** (סג: ד"ה 'ר"מ').

שכוונת הנודר הוא מצד הכבוד של המודר ויודע הנודר שכיוון שתלוי בדעת המודר הרי יכול לומר 'זהו כבודי' וע"ד כן נדר, והוי התרה חשובה דאנן סהדי דע"ד כן לא נדר אם אכן זהו כבודו. משא"כ בסיפא, אין רגילות לומר כן, אשר לכן ל"א שבשעת הנדר היה דעתו כן ולכן פליג וממאן לומר שמועיל 'כאילו התקבלתי'".

וא"כ, **נחלקו הרשב"א והתוס'** האם העניין הוא מצד פתח או מצד דנתקיים התנאי. דהרשב"א ס"ל דאמרינן שנתקיים התנאי, כמו"ש בלשונו: "הרי נתקיים הנדר", אשר לכן נקט שתלוי העניין בתוכן התנאי, האם מצד הכבוד וסו"ס קויים הנדר ע"י שנתכבד או מצד ההרווחה לא ס"ל לר"מ דלא נתקיים התנאי עד שיינתן. אך להתוס' העניין מדין פתח, ולכן ההבדל בין המקרים טמון בכוונת הנודר האם טמון בנדרו הכוונה שע"ד כן נדר ואנן סהדי, או של"א שבעת הנדר כן הייתה כוונתו ואין לנו אגן סהדי להתרה חשובה, ולכן פליג ר"מ.

והנה, לכאוי **יש להקשות על דחיית הגמ'**, דאין העניין כאן לנדר זירוזין מפני: "דא"ל לאו כלבא אנא דמתהנינא מינך ולא מתהנית נימאי" וא"כ יש כאן קפידא ואין כוונתו לזרז⁴. וכיצד אמרינן דאומר המודר 'הרי זה כבודי', דהרי אין בכך כדי לבטל הנדר דבעינן את ביטול קפידתו של המדיר שנודר ע"ד שייחנה מהמודר.⁵

ונראה, דאי נימא כהרשב"א, דעניין 'זהו כבודי' הוא מפאת דנתקיים התנאי, הרי י"ל דכיוון דקפידת המדיר שייחנה הוא עצמו מן המודר ע"כ שייחנה המודר הימנו⁶, הרי ניתן לומר שכאשר אומר המודר 'זהו כבודי' הרי בעצם התקבל המדיר את הנאה שעליה הקפיד ונמצא שנהנה הוא.

ונראה דדברים אלו מפורשים בדברי הראשונים בטעם 'זהו כבודי': **דהר"ן** (ד"ה 'כלום') מבאר בעניין וז"ל:

"שאתכבד על ידך בפני הבריות שיראו שאני חשוב בעיניך שאתה רוצה ליתן לי מתנה, זהו כבודי שאתכבד יותר כשיראו שאתה רוצה ליתן ואני איני רוצה לקבל". הרי מבאר, דהכבוד נתגדל כאשר מפציר בו המדיר לקבל והמודר אינו רוצה. א"כ, הרי כשאומר המודר 'זהו כבודי' ממילא המודר נהנה שרואים את חשיבותו בכך. ולפיכך, הרי כשאומר המדיר 'לאו כלבא אנא...".

כוונתו היא שלא מוכן שהוא ייחנה מהמודר ולא המודר ממנו, וכאן ממילא נתקיימה כוונת המדיר שהנה המודר נהנה ממנו, שמפציר בו ואינו מקבל וע"ז נראה חשוב. ושפיר אמרינן דקויים התנאי שבנדרו 'לאו כלבא אנא... ולא מתהנית מינאי', דאכן כן גרם המודר הנאה למדיר ע"י שהפציר בו.

אולם, **הרא"ש** (ד"ה 'זהו') פירש באו"א: "זהו כבודי לשנוא מתנות". הרי המודר אינו מקבל ואינו נהנה, א"כ אדעתא דהכי לא נדר המדיר, שהרי כוונת נדרו היא שייחנה המודר ממנו וסו"ס לא נהנה דשונא מתנות הוא. וא"כ, אזיל הרא"ש לשיטתיה דעניין 'זהו כבודי' הוא מדין פתח והתרת הנדר דאדעתא דהכי לא נדר.

⁴ כעין מש"כ הר"ן לעיל (כג. ד"ה 'אין').

⁵ וכה"ק הנודר זריזין.

⁶ כעין דין 'אדם חשוב'.

והנה, **בהמשך הגמ'** איתא: "קונם שאתה נהנית לי אם אי אתה נותן לבני כור של חיטין ובי' חביות של יין... וחכ"א אף זה יכול להתיר את נדרו שלא ע"פ חכם שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי". והר"ן הביא מחלוקת בעניין זה: **דהרשב"א** נקט: "דדווקא בקיום מעשה שייך למימר 'הריני כאילו התקבלתי', דכיוון שאפילו היה מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו אף מעכשיו יכול לומר 'הריני כאילו התקבלתי והחזרתיו' דאפוכי מטראתא למה לי. אבל בביטול מעשה, כגון שא"ל 'נכסי אסורין לך אם תלך למקום פלוני', לא שייך למימר הכי לומר לו 'הרי הוא כאילו לא הלכתי' שאי אפשר".

אך **'איכא מאן דפליג'** וסובר, שאפילו בביטול מעשה שייך למימר הכי, "שאותו תנאי עצמו לא אמרו מתחילה אלא להשלים רצונו שהיה רוצה ילך ועכשיו כיוון שאינו חושש אם ילך אם לא ילך כבר נשלם רצונו".

ונראה להוכיח כדברי 'איכא מאן דפליג' מדברי ה**נימו"י בשם הריטב"א** (ז: בדפי הרי"ף ד"ה 'תניא') וז"ל: "וכתב הריטב"א, ומכאן דן הראב"ד, בא' שנשבע לדור בעיר חמיו עם אשתו ואח"כ לא היה יכול להיות בעיר לפי כבודו ורצה חמיו שישב לעירו כי זה כבודו יותר. ונ"ל שאי"צ שום היתר מדתנן בהא 'הי"ז יכול להתיר נדרו שלא ע"פ חכם". ולכאוי' אי נימא דסברת 'זהו כבודי' היא מדין קיום התנאי, הרי כאן לא כיבדו כלל ולא נתקיים התנאי. אע"כ נראה דהטעם הוא משום שעיקר כוונתו בתנאי הוא שיתקיים רצונו, וכיוון שעסקין בקיום רצונו א"כ יכול הוא לקבוע מהו רצונו.

ובכוונת הרשב"א יש לעיין, האם עיקר החילוק בין קיום מעשה לבין ביטולו, או דדווקא במקום שיכול להחזיר לו אמרינן אפוכי מטראתא ל"ל אך במקום שאינו יכול להחזיר לו ל"א.

וה**רשב"א בחידושו** (ד"ה 'ואומר לו', בביאורו השני) הוסיף ביאור וז"ל: "אבל בקיום מעשה שלו, כגון אם אין אתה נותן לי בזה שייך מחילה כאילו קיבלתים אלא שאני מוחלם. והגע עצמך, אילו קיבלם ממש יכול הוא להחזירם ואפוכי מטראתא ל"ל. והלכך הואיל ויכול להחזירם לאחר קבלתם יכול הוא למחול קודם קבלה וכאילו קיבל". הרי הדגיש בדבריו את עניין אפוכי מטראתא שכיוון שיכול להחזיר שפיר אמרינן כאילו קיבל.

ואכן מצאנו ב**רשב"א כתובות** (עג.) דס"ל שרק בממון שייך ביטול התנאי משום מחילה ואפוכי מטראתא ל"ל, וז"ל: "ואפשר נמי דאפילו בקיום מעשה לא אמרו אלא בהרווחת ממון".

אולם, ה**מחנ"א** (שבועות ס"י ז) למד בדברי הרשב"א דמיירי דשייך דין ביטול התנאי גם בקיום מעשה שאינו בממון ואמרינן אפוכי מטראתא ל"ל. דבגמ' כתובות (עג.) איתא דהמקדש על תנאי וכנסה סתם, רב אמר צריכה גט. ונקטה הגמ': "לא תימא טעמא דרב כיוון שכנסה סתם אחליה לתנאיה...", הרי מבואר ששייך ביטול תנאי אף בשב ואל תעשה, וביאר המחנ"א, דכ"כ הר"ן אך הרשב"א שם פירש בדרך אחר.⁷ ולפי"ז, ישנה סתירה בדברי הרשב"א.

ובתחילת דבריו, ביאר הרשב"א, דהטעם דמועיל ביטול התנאי ע"י כאילו התקבלתי, "משום דלהרווחה איכוון והא לא איצטרך... והלכך כשהבנים סמוכים על שולחנו ומתחילה היה הוא צריך להרווחה ועכשיו יודע בעצמו שאי"צ לה,⁸ יכול הוא לומר הריני כאילו התקבלתי".

⁷ לפי"ד המחנ"א אפשר, דהר"ן סבר כמאן דפליג שעניין כוונתו בתנאי הוא שיתקיים רצונו ושייך אף בשוא"ת. אך הרשב"א לשיטתו.
⁸ נראה לדיוק מלשוננו, דדוקא שיוודע בעצמו שאי"צ להרווחה זו, לאפוקי אם צריך אך יודע שקשה למדיר ליתן ואומר 'הריני כאילו נתקבלתי' לא מועיל לבטל. ולפי"ז, 'איכא מאן דפליג' בר"ן חולקים שהרי "אותו תנאי עצמו לא אמרו אלא להשלים רצונו", ואפשר שזהו רצונו.

ונראה **נפק"מ** בין ב' ביאורים אלו בעניין ביטול התנאי ע"י 'כאילו נתקבלתי', במש"כ **הנימו"י** (ז: סוד"ה תניא) בדין האב הנודר ע"מ נתינה לבניו ע"י אחר: "ואפילו אינן סמוכין עכשיו, דאנן בתר שעת הנדר אזלינן. אבל אם בשעת הנדר אין הבנים סמוכין על שולחן אביהם, להרווחה דידהו דווקא נתכוון והם יכולים לומר הרי אנו כאילו נתקבלנו ולא האב". הרי מבואר, דאם בשעת הנדר היו בניו קטנים והגדילו וכעת אינם סמוכין על שולחנו דהאב יכול לומר 'כאילו התקבלתי' ולא הבנים.

ולטעם דהרווחה דאב, הרי מובן שאין הבנים יכולים לומר כאילו נתקבלנו, דהעניין בכוונת התנאי הוא הרווחת האב, וכאשר האב אומר 'כאילו התקבלתי' הרי הוא מבטל את כוונת נדרו שנדר ע"ד הרווחה דיליה וכעת אדעתא דהכי לא נדר, אע"ג שכעת אינם סמוכין על שולחנו ואינו מרוויח מכך, מ"מ הרי להך טעמא תלוי הדבר בכוונת הנודר, וכמו"ש הנימו"י: "דאנן בתר שעת הנדר אזלינן".

אך לטעם דאפוכי מטראתא "וכאילו קיבל והחזיר", הרי גם הבנים יכולים לומר זאת, מפני שלטעם זה תלוי הדבר בתוצאת הנדר שעניינו הוא שיגיע לבנים וכאשר קיבלו והחזירו הרי נתקיים תוצאת הנדר.⁹

ונראה **נפק"מ נוספת**, כאשר האב אינו הורווח אך עדיין אומר 'כאילו נתקבלתי' מחמת שאינו רוצה לקבל מהמודר מפני שהעני וא"י ליתן לו. דלטעם הרווחה, סו"ס אינו הורווח ואינו יכול לומר דאדעתא דהכי לא נדרתי. אך לטעם כאילו קיבל והחזיר, שייך לומר דהרי הוא קיבל והחזיר.

⁹ ולכאור' הדברים תלויים במש"כ לעיל בדין 'זהו כבודי', האם הוא מדין הפרה דאדעתא דהכי לא נדרתי, או מדין קיום התנאי. דלפי טעם הנודר ע"ד הרווחה הרי כשאומר 'הריני כאילו נתקבלתי' הוא מבטל את כוונת נדרו דאדעתא דהכי לא נדר, אך לטעמא דאפוכי מטראתא דעניינו שקיבל והחזיר הרי קיים התנאי.